

út de Smidte

“

Net de
ferskillen
sykje, mar
ferbûnens

ynhâldsopjefte

04

Nelleke Ijssennaggar:
"Ferhalen binne
ek erfgoed"

12

Hanno Brand: "Ik
haw in befoarrjochte
karriêre hân"

14

Eveline de Smalen
ûndersiket de
geuren fan Fryslân

17

**Mercator wint
Europeeske priis:** "It
wie oerweldigjend
wat der op ús
ôfkaam!"

18

75.000 lemma's
yn it Online
Nederlânsk-Frysk
Wurdboek

19

**In hert foar
genealogy**

20

**Fjouwer nije
ûndersikers!**

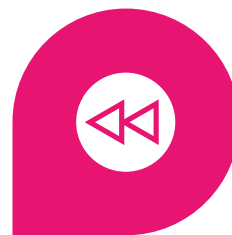

22

Op histoaryske
**huzejacht yn
Dokkum** mei
strjitwanden

23

**Aldfryske
toverteksten**
yn 'Geestig'

24-25

Weromsjen

26

**Personalia en
publikaasjes**

27

Kofjepraat

28

Foarútsjen

08

It lêste nijs

10

De legindaryske
kening Redbad

Wolle jo ek op 'e hichte bliuwe fan it lêste nijs oer de ûndersyksprojekten fan de meiwurkers fan de Fryske Akademy en it Mercator Europeesk Kennisintrum foar Meartaligens en Taallearen? De moanlikse nijsbrieven binne fergees.

Lid wurde fan in wurkferbân?

Elkenien dy't stiper is fan de Fryske Akademy kin fergees lid wurde fan in wurkferbân. Dat binne platfoarms foar boargerrittenskip en moetingssplakken foar minsken mei in dield ynteresse of passy op it mêd fan bgl. stambeamûndersyk, lânbou, archeology of maritime skiednis fan Fryslân. Leden fan wurkferbânnen krije útnûgings foar gearkomsten, lêzings en ekskurzjes. Oanmelde foar in wurkferbân kin fia e-mail: wurkmienskip@fryske-akademy.nl

foaropwurd

“Wat zegt u?”

Nei trije moannen ferkearing smiet myn skoanheit-yn-wurding it my al foar de fuotten. “Fan no ôf sil ik allinnich mar Frysk tsjin dy prate.” Ik knippere mei de eagen en knikte wat fan ja en nee tagelyk. Ienige foarm fan frijstelling fan de âlde muoikes yn de keamer krige ik net. As ik oan harren frege: “Wat zegt u?”, dan seine hja presys itselde, mar gewoan in stik lûder.

Foar in Grinslanner as my, krekt net hikke, mar wol tein yn de Grinzer Wâlden, wiene grapkes oer antyfries, Djipfriezen, grinskontrôles en dat gekke taaltsje nea fier fuort. Dat ik yn in famylje bedarje soe dy't de taal spruts dy't by my thús it meast bespot waard, stie net boppean myn dreamelist as *leutje wicht*. Mar de leafde en it libben nimme dy altyd mei op paden dy'tst yn it foar net úttenenje soest. Op de wei dy't ik ynsloech, feroare it Frysk fan in wykeintaaltsje yn in ôfstudearprojekt, en naam úteinlik de Fryske literatuer my mei, by Tresoar del, nei de Fryske Akademy. En dêr sit ik no. De hiele dei Frysk te praten. En Frysk te skriuwen, as grutsk oanhinger fan Team Hokker, Elts en Likernôch (yn stee fan Welk, Elk en Ungefear).

Mar myn ferhaal is net bysûnder.

Alteast, net by de Fryske Akademy. In ûndersiker út Poalen dy't promovearre is op de Fryske taal? By ús yn tsjinst. In Kanadeeske wittenskipper dy't graach meisjongt op Country Wytse? Tsjek. Tsjientallen kollega's en staaizerinners dy't it Frysk net as memmetaal hawwe, sette harren dochs alle dagen yn foar ús ûndersyk. En jawis, bytiden mei hannen en fuotten, mei de Afûk-boekjes ûnder de earmen, prate we mei-inoar Frysk, de lingua franca fan ús wurkflier.

Ek yn dizze Ut de Smidte litte we de stipers graach yn 'e kunde komme mei in stik of wat fan dy kollega's. Sa as mei Eveline de Smalen út Flaardingen, dy't de Fryske geur yn kaart bringe sil. En mei de Noarske Nanna Haug Hilton, dy't as taalwittenskipper de Fryske

taaltechnology yndûke sil. En net ferjitte: mei de Súd-Hollanner Hanno Brand, dy't nei in rike karriêre yn it Frysk histoarysk ûndersyk no mei pensjoen giet.

Dat ik as Grinslanner yn tsjinst kaam by de Fryske Akademy hat myn skoanheit noch krekt meimakke. Dat fûn er prachtich. Noch gjin twa moannen letter ferstoar hy. Syn pakesizzers hat er nea sjoen. Mar dat dy twatalich grutbrocht wurde, yn it Nederlânsk én Frysk, soe him as pake mei grutskens ferfolje. *Opa en oma* út Grins meitsje no ek al gjin grapkes mear oer it Frysk. Se fine it sels knap dat ús bern no al twa talen sprekke. En sa'n feroaring fyn ik dan wól wer bysûnder.

Ut namme fan de redaksje, Inge Heslinga •

kolofon

Ut de Smidte

Blêd foar leden en stipers fan de Fryske Akademy.

Stipersbydrage

De stipersbydrage foar 2026 is op syn minst € 25,-, foar stipers yn it bûtenlân is de bydrage €35,-. It opsizzen fan it stiperskip moat foar 1 desimber 2026 skriftlik trochdien wurde oan de stipersadministraasje fan de Fryske Akademy. Stipers kinne fergees lid wurde fan de wurkferbannen.

Redaksje

Inge Heslinga, Froukje Sijsma, Jantine van der West.

Meiwurkers oan dit nûmer

Nelleke Ijssennagger-van der

Pluijm, Piet de Haan, Rein de Lange, Anne Merkuur, Han Nijdam, Eveline de Smalen.

Kopij

Kopij kin oer de mail stjoerd wurde oan redaksje@fryske-akademy.nl.

Foto foarside

Nelleke Ijssennagger-van der Pluijm, door Marieke Balk Fotografie

Fotografy/Byld

Marieke Balk Fotografie, Gewoan Dwaan - Douwe Bijlsma, Luca Chiandoni, Charlotte van der Gaag, Inge Heslinga, Jenne Hoekstra, Nelleke Ijssennagger-van der Pluijm, Hans Knijff, Pier21, Rijksmuseum, Rijksmuseum, Hindrik Sijens, Froukje Sijsma,

Ve2cjw/Pixabay, Ida van der Velde, Tim Wengelaar, Jantine van der West, Yasmin.

Foarmjouwing, opmaak en print

GPNo, De Jouwer

Besikersadres

Doelestrjitte 8
8911 DX Ljouwert
Postadres
Postbus 54
8900 AB Ljouwert

☎ Tel.: (058) 213 14 14

✉ fa@fryske-akademy.nl

🏠 fryske-akademy.nl

📷 FryskeAkademy

📺 company/
fryske-akademy

📌 FryskeAkademy

Rekkennûmers

NL30RABO0130549681
NL32INGB0000923369

Kontaktpersoanen

Direkteur-bestjoerder

Nelleke Ijssennagger-van der Pluijm

Ried fan Tafersjoch

Wim Kleinhuis, foarsitter

Heechleararen

Universiteit van Amsterdam
Prof. dr. Arjen Versloot

Universiteit Utrecht:

Prof. dr. Hans Van de Velde

Rijksuniversiteit Groningen:

Prof. dr. Nelleke Ijssennagger-van der Pluijm FSA

Rânesaken ferbine

Nelleke IJssennagger-van der Pluijm, direkteur-bestjoerder fan de Fryske Akademy, spruts op 6 febrewaris 2026 har ynaugurele rede út by it oanfurdigjen fan de bysûndere learstoel Kultuerskiednis fan it súdlik Noardseegebiet yn de iere midsiuwen en Wytsingtiid oan de Fakulteit Letteren fan de Ryksuniversiteit Grins. Dit is de ynlieding fan har taspraak, de folsleine tekst is online werom te lêzen.

Tekst: Nelleke IJssennagger-van der Pluijm

Fotografy: Marieke Balk

Leden fan it Kolleezje fan bestjoer, tige achte oanwêzigen,

De minske is in ferheljend wêzen, sa sette de Frânske filosoof Paul Ricoeur útien. Dat ik yn in sprutsen rede myn wittenskiplike fyzje mei jo diele mei by it oanfurdigjen fan in bysûndere learstoel, dêr't dizze publikaasje wer in op skrift stelde werjefte fan is, lit sjen dat wy it fertellen fan in ferhaal yndie belangryk fine, en dat sprutsen en skreaune ferhalen in relaasje hawwe.

Ricoeur giet lykwols noch in stap fierder. Neffens him binne ferhalen net samar wichtich foar ús; wy kinne gewoanwei net oars as ferheljend wêze. It is de kearn fan ús wêzen, ús wêzen as minske. Ferhalen meitsje is de wize wêrop't wy ynformaasje oarderje en ferwurkje. Ferhalen fertelle en fêstlizze is de wize wêrop't wy kennis diele en trochjaan. It narratyf foarmet én toant ús identiteit. It leit ús ferhâlding ta de oar bleat, oft wy dat no bewust dogge of net. En it wjerspegelet ús relaasje ta tiid, hieltyd wer.

Hoe't wy kieze it ferline te benaderjen yn ûndersyk is fan fûneminteel belang foar de útkomst. Hoe't wy kieze om te gean mei de ferheljende minske is dêr in ûnderdiel fan. Ferhalen lykje miskien in rânesaak yn ús bestudearring fan it ferline, mar as we it ferheljende karakter fan de minske skôgje, sa as Ricoeur dat sketst, dan binne se eins de kearn. Of se bringe ús yn alle gefallen tichtby de kearn.

It is dan ek net ferrassend dat Ricoeur de skiednis sels as ferheljend beskôget, en it narratyf as in brêge tusken tiden. Ferhalen binne dêrmei - likegoed as archeologyske spoaren, objekten, it lânskip, skreaune teksten en wurden út de tiid sels - erfgoed. Se kinne as boarne bestudearre wurde. Wat de benadering fan Ricoeur dêrby sa oantreklik makket, is dat der in belofte yn ferskûle leit. As wy de ferhalen en harren ûnderlinge relaasje ûntraffeljje kinne, kinne wy ûntdekke hoe't de minske nei de wrâld om him hinne sjocht. Dat rekket de kearn fan geasteswittenskippen.

Wat de kearn is en wat rânesaken binne, hinget ôf fan it kulturele ramt fan de tiid en plak dy't wy bestudearje. Us fermogen om kearn- en rânesaken te ûntraffeljje hinget wer ôf fan hokker boarnen út dat ramt oft wy befreegje. It hinget ek ôf fan hoefier oft wy by steat binne om tema's, dynamiken en gedachten dy't foar ús, no, hjir, marzjinaal lykje, fol betsjutting sintraal te stellen én te ferbinen, fia de goede brêgen.

Dizze gedachte foarmet de kaai ta myn ferhaal. Dat ferhaal giet oer it súdlik Noardseegebiet, ek faak Frisia neamd en de kusten fan Flaanderen oant Noardfryslân omfiemjend, yn de iere midsiuwen en Wytsingtiid. Dêrmei bedoel ik rûchwêge de perioade fan 600 oant 1100 nei Kristus, dy't yn de Nederlânske periodisearring yn de 'Vroege en Hoge Middeleeuwen' falt, binnen de Britske yn de 'Early Medieval period' en dy't yn Skandinavië foar in grut part ûnderdiel is fan de 'jernalder', de Ijertiid dy't foarôfgiet oan de midsiuwen. Eleminten fan dat ferhaal binne de ferhalen fan doe, losse fynsten út de Wytsingwrâld, in hantsje fol skreaune boarnen en in kuststriepe.

Jo soene sizze kinne dat ik my dwaande hâld mei rûnesaken. Ommers, de soms sterke ferhalen binne net altyd histoarysk ferifiearber, de Wytstingtiid is in fuotnoat yn ús Nederlânske skiednis en gjin erkende histoaryske of archeologyske perioade dêrbinnen, losse fynsten binne ienlingen yn ús boaiemargyf, it tal skreaune boarnen in marzjinaal korpus, en de kust is letterlik de râne fan it kontinint, de marzje. Mar as wy it perspektyf omdraaie, ús hjoeddeistige ramt ferruilje foar dat fan doe en dêr, dan sjogge wy hiel wat oars. Wy sjogge dan tige rike boarnen fan in eigen kulturele tradysje, út in foarmjende perioade. Wy sjogge dynamiken dy't, neist yn ferhalen, ek yn fynsten enoarme yndrukken efterlitte.

En wy sjogge dat dit bûn is oan de kusten, dy't dan de lokaasjes foar kommunikaasje en aktiviteit binne.

Mei-inoar foarmje se de kearn fan de kultuerskiednis dy't ik bestudearje, en dêrmei binne se ek in brêge nei oare kustregio's dy't har oan de rânen befine. Mei-inoar foarmje dy regio's in kulturele en lânskiplike kearn, dy't as gehiel bestudearre wurde kin. Yn myn narratyf steane dizze eleminten dêrom sintraal en binne se ûnskiedber mei-inoar ferbûn en te ferbinen. Noch mear as oer de súdlike Noardseekust, giet dit ferhaal dêrom oer it belang fan it kombinearjen fan útienrinnende boarnen, it sykje nei it goede kulturele ramt foar ús ûndersyk, en omtinken foar perioaden en gebieten dy't skeakels foarmje en wat harren bynt. Koartsein: it giet oer (dat) rânesaken ferbine. ●

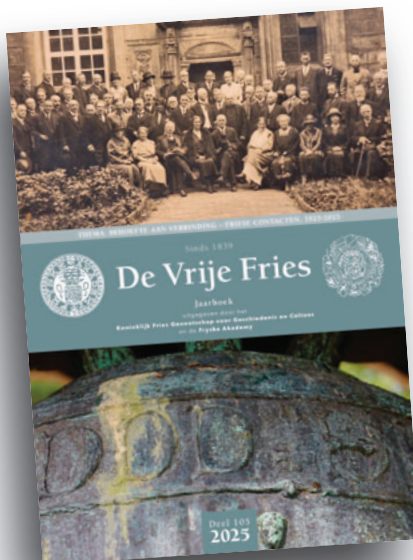
Lês de folsleine tekst fan de oraasje hjir:

koart nijs

Database Memorabilia ↓

Auteur en dataspesjalist Hessel de Walle (l.) hat syn database 'Memorabilia' offisjeel oerdroegen oan de Fryske Akademy. Dy database bestiet út opskriften fan bgl. grêfstiennen, roubuorden, muorrestien, berteleppels en omfettet sa'n 11.000 objekten fan foar 1811. De Walle is lid fan de Grêfskriftekommisje fan de Fryske Akademy. Hy hat 25 jier wurke oan de database mei stipe fan frijwilligers, sneupers en (boarger)wittenskippers. De oerdracht is ûnderdiel fan in bredere ûndersyksline nei de funerêre kultuer fan Fryslân troch Tamara Dijkstra, funerêr ekspert by de Fryske Akademy. ●

De Vrije Fries ↑

'Behoeftte oan verbinding - Friese contacten, 1925-2025', dat is it tema fan de nije *De Vrije Fries*, it wittenskiplik jierboek dat sûnt 1839 útjûn wurdt troch it Keninklik Frysk Genoatskip yn gearwurking mei de Fryske Akademy. Diel 105 stiet ek wer fol mei wittenskiplike artikels en mear essayistyske bydragen op it mêd fan de Fryske skiednis, keunst, literatuer en archeology en is te keap by Afûk. Undersiker Eveline de Smalen (Meertens/Fryske Akademy) makket sûnt koart diel út fan de redaksje fan *De Vrije Fries*. ●

Frysk histoarysk ferskaat

Yn de bondel 'Frysk histoarysk ferskaat' fan Philippus Breuker steane in goeie njoggentich lytsere en gruttere stikken oer skiednis, taal en literatuer fan Fryslân. De measten hawwe earder yn de rubryk 'Fynsten en fragen' stien yn ús *Ut de Smidte*. It is as boek en e-book te keap by útjouwerij Elikser. ●

Kening Willem-Alexander Learstoel foar Hans Van de Velde ↓

Hans Van de Velde, senior ûndersiker by de Fryske Akademy en heechlearaar sosjolingwistyk oan de Universiteit Utrecht, is útnûge om de Kening Willem-Alexander Learstoel oan de Universiteit fan Luik te beklaaien. As gastheechlearaar sil er dêr in rige kolleezjes en lêzingen jaan oer tema's út syn fakgebiet. De Learstoel is it resultaat fan in gearwurking tusken de Luikse universiteit en de Nederlânske ambassade en hat as doel om de stúdzje fan de Nederlânske skiednis, maatskippij, kultuer, taal en letterkunde te befoarderjen. Van de Velde is de achtste akademikus dy't foar dizze Learstoel útnûge wurdt. ●

Ynteraktyf kompjûterspul Read with MEE online ↓

De ynteraktive lêsgame fan it Read with MEE-projekt is klear! It kompjûterspul is ûntwikkele troch 8D, ús lokale partner yn Ljouwert, yn gearwurking mei ynternasjonale partners en oare belutsenen. It spul, ornearre foar jonge bern (2-6 jier) en harren âlden, is fergees en yn tsien talen (ek Frysk!) te spyljen op de website fan it projekt. Ek hat it team fan Read with MEE it hânboek oerset nei it Frysk as 'De ynklusive ûntwikkeling fan mearfâldige skriftlike taalfeardigens fan it jonge bern'. Fergees del te laden fia readwithmee.eu. ●

Gytha Postma yn Ried fan Tafersjoch ↓

Gytha Postma is as lid tatreden ta de Ried fan Tafersjoch fan de Fryske Akademy. Postma is yn har deistich libben Direkteur Frisius Academy by Frisius MC en hat in bedriuwskundige en ûnderwiisrjochte akademyske eftergrûn, folge oan Nyenrode, TSM Business school en NHL Hegeskoalle. Mei de beneaming fan Postma is de Ried fan Tafersjoch wer op folle sterkte. De Ried fan Tafersjoch bestiet op dit stuit út (foto, boppe f.l.n.r.) Keimpe Algra, Rixt N. Heegsma, (ûnder f.l.n.r.) Gytha Postma, Jan Don, Wim Kleinhuis (foarsitter). ●

koart nijs

REDBAD: de legindaryske kening

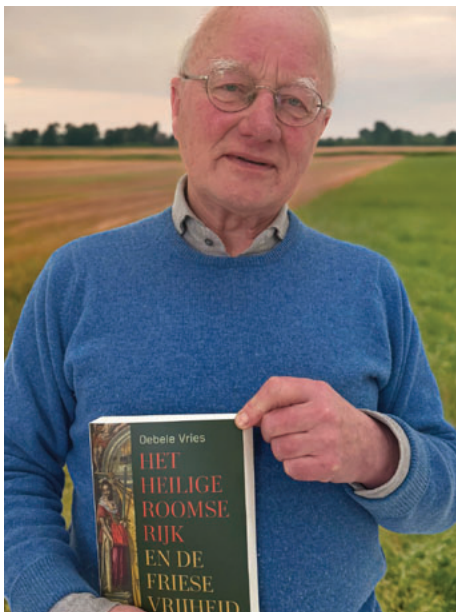
It Fries Museum makket him op foar in epyske tentoanstelling. Yn *REDBAD: de legindaryske kening* komt it Frisia fan de 7e en 8e iuw, in Noardseegebiet dat him útstrekte fan de Nederlânske oant de Noard-Dútske kust en it Utertse rivieregebiet, as nea earder ta libben. It is it resultaat fan jierrenlang ûndersyk, in gearwurking fan Dútske en Nederlânske universiteiten, musea en ûndersyksinstellingen lykas de Fryske Akademy. Dit grutte projekt wurdt útfierd binnen it Interreg VI-programma Deutschland-Nederland en meifinansiere troch de provinsjes Fryslân en Grinslân en de Niedersächsische Staatskanzlei. Fan sneon 5 septimber ôf is de útstalling yn Ljouwert te besjen. ●

Akademydei op 11 septimber ↑

It nije akademyske jier begjint foar de Fryske Akademy mei de fiering fan de dies natalis, de dei fan de oprjochting fan it ynstitút. Op freedtemiddei 11 septimber 2026 is elkenien fan 13:30 oere ôf fan herte wolkom yn BOEL (foarhinne Zalen Schaaf) yn Ljouwert om mei-inoar werom te sjen op it ôfrûne jier, mar foaral om mei-inoar foarút te sjen nei moaie gearwurkingen, projekten en wittenskiplike útdagings. Op dizze Akademydei kinne jo de rook fan Fryslân rûke (sjoch ek op bls. 14-15), yn de wrâld fan Kening Redbad dûke (sjoch bls. 10-11), wurde nije leden fan de Fryske Akademy beneamd en wurdt de winner fan de skripsjepriis bekend makke. Oanmelde kin fia www.fryske-akademy.nl/akademydei. ●

Proefskrift Oebele Vries op 'e nij útbrocht ↓

It proefskrift 'Het Heilige Roomse Rijk en de Friese vrijheid' fan gastûndersiker Oebele Vries is nei 40 jier op 'e nij útbrocht. Steven Sterk fan útjouwerij Noordboek leit út wêrom: "Ast dit boek lêst, kinst ek begripe hoe't Fryslân der hjoeddedei hinneleit: wâlden, klaai, doarp tsjin doarp." De midsiuwske skiednis fan Fryslân wurdt neffens Sterk op tagonklike wize útlein. "Der hinget altyd in romantyske slinger om de lette gloarjetiid fan de Fryske midsiuwen. Dit boek jout de feiten, mar wol mei de feardige pinne dy't Oebele eigen is. Dizze man is in fenomeen en noch altyd swier ûnderskat." ●

Hanna Hallema wint it Skriuwwedstrijd! Bernediktee 2026 ↑

"Is der in spûk yn tsjerke of dream ik?" Yn de Steateseal fan de Provinsje Fryslân is Hanna Hallema fan 'e Fûgelsang út Berltsum útroppen ta winner fan it Skriuwwedstrijd! Bernediktee 2026, de skriuwwedstrijd foar learlingen út groep 7 en 8. Dieuwke Buma fan 'e Master Frankeskoalle út Earnewâld wûn it twadde plak, tredde waard Wybe van Stralen fan de Klinkert yn Sleat. De dikteetext wie basearre op it spûkferhaal fan Lianne Okkema fan CBS de Bonkelder út Wytmarsum, dy't yn april mei har ynstjoering de Skriuwwedstrijd! Ferhalewedstrijd wûn. Skriuwwedstrijd! is de fuortsetting fan it Lyts Frysk Diktee, mar yn in oare opset. De organisaasje wie yn hannen fan Cedin, Afûk, provinsje Fryslân en Fryske Akademy. ●

Fellowship Fryske Akademy en University of Cambridge

De Fryske Akademy en de ôfdieling Anglo-Saxon, Norse and Celtic fan de Universiteit fan Cambridge hawwe de krêften bondele om in beurs te realisearjen foar ûndersyk op it mêd fan iermidsiuwske Frysk-Angelsaksyske, Noarske en Keltyske betrekkingen (skiednis, archeology, literatuer, taal of in kombinaasje dêrfan). Dizze beurs fan ien jier, ornearre foar in resint promovearre postdok, biedt de unike kâns om ûndersyk te ûntwikkeljen yn oansluting op de ekspertize fan beide ynstellings: de ûndersiker sil njoggen moannen yn Ljouwert wurkje, en trije moannen yn Cambridge. ●

Redbad, de legindaryske kening fan de Friezen

Yn de tentoanstelling REDBAD is fan 5 septimber ôf it ferhaal fan kening Redbad te sjen yn it Fries Museum. By de útstalling oer Frisia yn de sânde en achtste iuw binne tal fan organisaasjes út Nederlân en Dútslân belutsen. Aldfrisist Han Nijdam fan de Fryske Akademy wurket ek mei oan dit bysûndere projekt en beäntwurdet graach ús fragen.

Froukje Sijtsma

Wa wie kening Redbad?

“Redbad, Radbod of Radboud wie kening fan de Friezen. Hy ferstoar yn 719. Hy wie in machtige kening. Dat witte wy benammen út lettere boarnen en troch it by elkoar swyljen fan alles wat oer him bekend is, ek fan lettere leginden. Redbad hat syn hiele libben wegere doopt te wurden. Kristenen wienen sadwaande net sa wei fan him. Hy stie de hiele midsiuwen troch bekend as dy behurde heiden. It probleem is dat der yn dy tiid troch de Friezen sels noch net skreaun waard. Syn fijannen, de Franken en de missionarissen dy't it kristendom brochten, koenen wol skriuwe. Dat betsjut dat wa't oer him skreau him net altyd like leuk fûn. Redbad hat lykwols ek hiele oare kanten.”

Wie hy de earste Fryske kening?

“Nee, dat fertelt er sels ek. Yn it *Libben fan de Hillige Wulfram*, de libbensbeskriuwing fan in missionaris yn it Fryske gebiet dy't hjir om 690 besocht de Friezen te bekearen, hat er it sels oer syn foargongers en de Fryske keningen dy't foar him wiene. Redbad neamt se net by namme, mar wy witte fan in pear Fryske keningen foar him. De ferneamdste en nei alle gedachten ek de earste, of ien fan de earsten, kenne wy bygelyks út it Aldingelske heldedicht *Beowulf*. Hy hiet fan Finn Folcwalding en hy libbe om 450 hinne. It is de lêste jierren hieltyd dúdliker wurden dat wat yn *Beowulf* beskreaun wurdt, werom giet op echte foarfallen. Der hat dus nei alle gedachten in Fryske kening Finn wêst om 450 hinne.”

Hoefolle Fryske keningen hawwe der west?

“Tusken 450 en 700, de tiid fan Redbad, lizze 250 jier. Dan soest op syn minst fan sa'n 12 of mear keningen útgean kinne. Wy kinne mei wissigens sizze dat Aldgisl de rjochtstreekse foargonger fan Redbad wie. Fierder binne der in pear gouden munten út it lêst fan de seisde iuw mei de namme Audulfus derop. Dat kin in Fryske kening west hawwe, mar wy binne der net wis fan.”

Wat makke Redbad sa bysûnder?

“Redbad wie kening yn in hiel spannende tiid. Hy brocht Frisia ta grutte bloei. Hy hie te krijen mei it Frankyske ryk, dat ûnder de Karolingyske dynasty hieltyd mear gebieten ferôvere. En mei de Franken kaam it kristendom as nije religy. It wie dus in tiid fan grutte feroarings. Nei Redbad

'Kening Radboud (Redbad) der Friezen'. Anonime skilder, 1663 (skatting).

syn dea waard Frisia hieltyd mear opnommen yn it ryk fan de Franken.”

Hie Redbad in soad oansjen?

“Redbad moat hiel machtich west hawwe. Syn dochter Theudesinde waard úthoulike oan de soan fan de Frankyske hearsker Pippijn fan Herstal, Grimoald. Dat jout oan hoe grut oft de statuer fan Redbad wie, want de Franken wiene doe al hiel machtich en harren ryk al hiel grut. Yn de iuwen nei syn dea waard Redbad in personaazje yn de saneamde Chansons de Geste, de lieten oer Karel de Grutte en syn ridders, wat letter de ridderromans wurde soene yn de lettere midsiuwen. Koartsein komt it der op del dat allinne de grutste tsjinstanners fan de Karolingers yn dy literatuer ompoald waarden ta trouwe vazallen fan Karel. En sa

waard Redbad de Fryske kening Raimbault en ûntstie yn Frankryk en sintraal Europa it idee fan in kristlik keninkryk yn it noarden, oan de râne fan de Noardsee.”

Prate Redbad Frysk?

“Hy prate it Germaansk dat yn dy tiid sprutsen waard om de Noardsee hinne, it Noardseegermaansk. It Angelsaksysk of Aldingelsk en it Frysk hjirre liken noch hiel bot op elkoar. Se wiene noch net sa bot útelkoar groeid.”

Hoe goed koesto Redbad al?

“Yn 1994 haw ik myn doktoraalskripsje oan him wijd. Yn 2019 haw ik mei kollega Otto Knottnerus in artikel oer him skreaun, dêr't wy de lettere resepsje fan Redbad yn de Chansons de Geste yn útsochten. Doe haw ik ek in symposium oer Redbad organisearre, dat syn beslach krige yn in temanûmer fan it jierboek *De Vrije Fries*.”

Sjochsto no ek oars nei him?

“Ik hie al troch dat der folle mear oan 'e hân wie mei Redbad. Troch it yntinsive ûndersyk fan de lêste tiid kin ik him no folle better pleatse yn it ramt fan it Germaanske keningskip dat oeral bestie yn Noardwest-Europa. Dêrtroch kinne wy de puzel folle better lizze, omdat wy fan Redbad mar sokke fragmintaryske ynformaasje hawwe. Troch dat komparative perspektyf falt hast alles op syn plak, en wurdt dúdlik dat Redbad dochs de kening fan alle Friezen wie, oer dat hiele grutte gebiet oan de râne fan de Noardsee. Wy komme der yn ús ûndersyk no ek achter hoe't de lange linen fan de skiednis, fan de iere midsiuwen (dus sirka 400-800) út, trochrinne nei de lettere midsiuwen oant no.”

Wat betsjut dat foar ús byld fan Fryslân?

“It besef dat ús Fryslân oait diel útmakke fan in folle grutter gehiel wurdt al jierrenlang grutter en grutter. De Westerlauwerske Friezen hawwe har foar in grut part yn harren sels keard, benammen nei de Twadde Wrâldoarloch. It wie te spannend om grutsk op eigen lân en kultuer te wêzen troch it resinte ferline. Hja rjochten harren noch mear op de taal as unyk identiteitsskaaimerke. Dy tiid is no wol foarby. Mear en mear Friezen sjogge om harren hinne en binne grutsk op de Fryske identiteit yn syn wiidste omfieming. Wittenskiplik is dat ek merkber. De gearwurking mei de wittenskiplike organisaasjes yn de oare Fryslannen, de Ostfriesische Landschaft in Aurich en it Nordfriisk Instituut yn Braist (Bredstedt) hat noch noait sa goed west.”

Wêr kaam it idee foar in tentoanstelling wei?

“Ik wurkje al jierren hiel goed gear mei Diana Spiekhout, konservator foar de midsiuwen en terpetiid by it Fries Museum. Ik hie meiholpen oan it boek by de útstalling *Vrijheid, Vete en Vagevuur* oer de lettere midsiuwen. It idee wie doe om in útstalling oer de iere midsiuwen te organisearjen. Spiekhout hat oanstjoerd om dêryn de fokus op Redbad te lizzen. Ik fûn dat fansels hiel moai, om't ik al salang mei Redbad oan 'e gong bin. De ideeën foar de útstalling waarden hieltyd grutter, mei oare Nederlânske en Dútske partners oan ta.”

Wêrom moatte minsken nei REDBAD ta?

“De tiid fan kening Redbad is de tiid fan de bloei fan it Fryske ryk en fan de Friezen as machtich folk dat ferneamd wie yn it hiele Noardseegebiet. Fryslân wie doe ek al in 'hub' dy't de Angelsaksyske, Skandinavyske en Frankyske wrâld mei elkoar ferbûn. De Friezen wiene de Wytsingen *avant la lettre*, yn dy sin dat de Wytsingen foar in part de rol fan de Friezen yn Europa en it Noardseegebiet oernommen hawwe nei 800. De Noardsee hiet yn dy tiid *mare Frisicum*, 'Fryske see' dus. De útstalling lit hiel moai alle aspekten fan Redbad, mar ek fan de iermidsiuwske Friezen en de Fryske lannen sjen. Fan it leauwe oant Frysk tekstyl. It is goed dat minsken witte hoe't Fryslân der earder útseach.” ●

It Europeeske subsydzjeprogramma 'Interreg VI Deutschland - Nederland' hat twa miljoen euro frijmakke foar de realisasje fan it tentoanstellingsprojekt REDBAD. Yn grutskalige útstallings yn Ljouwert en Emden (Dútslân), edukaasjeprogramma's yn beide lannen, in wittenskiplike publikaasje, in publyksboek en in 'role playing game', stiet de midsiuwske Fryske kening Redbad sintraal. Mei-finansiers binne de provinsjes Fryslân en Grinslân en de Niedersächsische Staatskanzlei.

www.friesmuseum.nl/redbad

Deutschland – Nederland

Redbad

(Kofinancierd van der Europäischen Union (Mede) gefinancierd door de Europese Unie)

“Ik fyn dat wy as histoarysy echt wol wat te fertellen hawwe”

As Hanno Brand (Gouda, 1959) ien kear op de praatstoel sit, is it krekt in harkkolleezje. Us ynterview dat in oere duorje soe, rint maklik mear as in healoere út. As er oantinkens ophellet oan syn karriêre, dan praat er net folle oer himsels. Leaver praat hy oer de histoaryske ûnderwerpen dêr't er him yn ferdjipje mocht. Saai is it gjin momint. En it past by him. De leafde foar skiednis en it entûsjasmearjen fan minsken foar it fak foarmje de reade tried yn syn wurksume libben. No sil er mei pensjoen.

Tekst: Inge Heslinga Foto: Tim Wengelaar

En dat is dûbel, fynt er, want hy rekket syn fertroude wurkomjouwing kwyt. “Mar oan de oare kant is it ek gewoan tiid foar in nije generaasje”, fertelt Brand. In ûndersyksynstitút as de Fryske Akademy moat neffens him nije tema's oppakke kinne om maatskiplik relevant te bliuwen. En dan is it logysk dat saken ferskowe. “De nije generaasje moat kânsen krije om sels kânsen te kreëarjen”, leit er út. “En ik bof mei myn fak. Ik kin trochgean mei ûndersykje, skriuwe, en mei it jaan fan lêzings en kolleezjes foar de HOVO, it Hoger Onderwijs Voor Ouderen.”

Fjurke

Op de middelbere skoalle hie er al in soad belangstelling foar skiednis. “Ik siet op in konservative Belgyske skoalle en hie in hiel goede skiednislearaar. Dy hat it fjurke wol oanstutsen.” In stúdzje Skiednis yn Leien wie it ferfolch, mei al fluch in dúdlike foarkar foar de midsiuwen. Tidens it promoasjetrajekt dêrnei bedarre hy oan de universiteit van Gent. “In moaie kâns. Net allinnich foar it ûndersyk, mar ik fyn lesjaan fantastysk.”

Hy mocht earstejersstudinten yn 'e kunde komme litte mei de midsiuwen en mei it ûndersykjen sels. “Der is gjin inkelde boarne spesjaal skreaun foar in histoarikus”, wit er. “Oft it no giet om it nijs fan juster of om in midsiuwsk ferslach: wêr en hoe is de boarne ûntstien en mei hokker doel? Dat besiket dy studinten te learen. Hiel moai om te dwaan.”

Aventoer

En doe ynienen wie dêr: Parys. Oft hy nei de Frânske haadstêd komme woe om te wurkjen by it Deutsche Historische Institut Paris. “Dat wie binnen in dei regele! Myn Dútsk wie goed, mar myn Frânsk hie noch wat wurk nedich,” laket er. Binnen it ynstitút waard ûndersyk dien nei de histoaryske relaasjes tusken Frankryk en Dútslân. “Sa kaam ik op in projekt oer de hōven fan de Bourgondyske hartoggen en haw ik ûndersocht hoe't dy fan Filips de Goede en fan Karel de Stoute funksjonearren. Yn sa'n hōf wurken wol 1200 man deis, dy't allegear in rol hiene en betelle krigen,” dosearret Brand. “It grappige is dat dit hōvensysteem yn de 17e en 18e iuw noch trochlibbet. By de Friese Nassaus sjochst dit systeem yn in lytsere tapassing ek werom.”

Nei Parys brocht it wurkpaad fan Brand him nei de Universiteit fan Grins. “Dêr mocht ik it ûndersyk nei de Hanze delsette.” Mei ûndersykssubsydjes en ynternasjonale gearwurkingsprojekten hawwe Brand en kollega's in moaie basis dellein, fynt er sels. Grut wie it projekt oer it Hanze-argyf, dêr't alve regio's om de Eastsee hinne plus Nederlân by belutsen wiene. “En mei tank oan myn Hanze-wurk mocht ik mei Keningin Beatrix mei, doe't hja op steatsbesite gie nei Riga. Dat wie wol ien fan de moaiste aventoeren út myn karriêre.”

Fryslân

Syn earste fêste oanstelling krige er yn 2009 by de Fryske Akademy. De Fryske taal wie nij foar him, mar mei in tal Afûk-kursussen en mei help fan de kollega's learde hy himsels aardich rêde. “Ast geregeld feroarest fan baan en wurkomjouwing, dan leart dysels wol oanpassen.”

Yn Ljouwert pakte hy de ûndersyksgebieten Maritime skiednis fan Fryslân en de Fryske Nassaus op. De Hanze wie nea fier fuort. “Ek al wie de rol fan Starum en Boalsert binnen de Hanze mar lyts, it wie foar my wol in heakje om te sjen hoe't sa'n regio funksjonearje koe yn in ynternasjonaal hannelsnetwurk”, seit Brand. “Friezen farre al sûnt de 13e iuw op de Eastsee. Yn de Eastseestêden, lykas Hamburg, Bremen, Lübeck en Gdansk, leit noch in soad materiaal oer Friezen dat noch nea besjoen is.”

Eare

Brands karriêre nimt in oare ôfslach as hy yn 2013, as MT-lid en fakgroepaad, “útdruklik en yn meardere rûnten” frege wurdt om te sollisitearjen op de baan fan direkteur-bestjoerder. “Ik siet der net op te wachtsjen. Ik wist hoe dreech oft it wêze soe. Ik haw myn foargonger wrakseljen sjoen mei it gebrek oan jild en de doe komplisearre relaasje mei de KNAW.” Mar wat joech dan de trochslach om te sollisitearjen? “Ferantwurdlikheidsgefoel. Miskien is it efternei besjoen net de bêste motivaasje, mar ik fiede my echt wol ferantwurdlik. En it is in geweldige eare. Dat mien ik echt. It is in moai ynstitút.”

interview

As direkteur-bestjoerder die Brand syn bêst om de Fryske Akademy te posysjonearjen as in goed wittenskiplik ynstytút mei in goed wittenskiplik boadskip. "Toansettend, ek ynternasjonaal, op it mêd fan taalkunde en leksikografy en mei it enoarme netwurk fan Mercator." Tefreden sjocht hy werom op de grutte ferbouwing. It Aljemint waard fan tsjerke omboud ta kantoarromte, nijbou ferriisde oan de Griene wei. "Fan de útbesteging oant en mei de iepening mei keninklike besite. In hichtepunt. Bysûnder om mei te meitsjen."

Tear

Dochs bruts der in perioade oan dat de Fryske Akademy skerp oan 'e wyn sile moast om de salarissen út te beteljen. "As projektjild opdrûget en de pensjoenleeftyd op 'e skeppe giet, dan rint de hiele jierplanning yn 't hûndert. Dan sitst ynienen yn in drege situaasje en moat der neitocht wurde oer in reorganisaasje en in oare bedriuwstruktuur."

Brand praat der eins net graach oer. "It is in tear yn myn eigen karriêre, mar ek ien yn de skiednis fan de Fryske Akademy. De minsken hjir hawwe it doe net maklik hân. Der wie ûnrêst en dêr sit gjinien op te wachtsjen. It wie ek net de earste kear foar harren. Dy spanning wie te fielen."

Yn 2018 stapte Brand op. Negatyf is er net, hy kin ek de positive kant sjen. Dat er direkteur-bestjoerder wêze mocht, en ek bysûnder heechlearaar, as útfloeisel fan dy direkteurstaak. "Ik haw hiel waarme gevoelens by myn oraasje. De seal fan it Akademygebou yn Grins siet grôtfol. Dat rekke my. Ik wie ommers opstapt as direkteur. Ik koe allinnich tinke: wat bart hjir no? It hat my geweldich stipe."

Prize Papers

Yn de jierren oant syn pensjoen bleau hy oan de Fryske Akademy ferbûn as ûndersiker. "Hast wolris heard fan de *Prize Papers*?" freget er, om it foarige ûnderwerp ôf te sluten. "Dat is it argyf fan it heechgerjochtshôf fan de admiraliteit yn Ingelân. Dy *Prize Papers* binne alle dokuminten dy't fan board helle waarden as in skip kaapt waard." Seker yn de 18e iuw waarden in soad Fryske skippen fan it wetter helle troch de Ingelsen, leit er út. Dêrtroch is no bekend dat Friezen net allinnich op de Eastsee fearen, mar ek op de hiele Atlantyske kust, fan Noarwegen oant Portugal en sels in stik fan de Middellânske See. Brand: "Dat is mânsker en mear ferskaat as dat wy ea tochten." En dêrnei: "Witsto dat Harns yn de 19e iuw de tredde haven fan Nederlân wie? Se hawwe de slach mist, om't de ynfrastuktuer nei it efterlân ûntbruts."

It tekenet syn entûsjasme en de leafde foar it ûnderwerp. "Ik fyn dat wy as histoarysk echt wol wat te fertellen hawwe", seit Brand. "Ik jou graach lêzings, ek om de kennis dy't we hjir opdogge op kosten fan de mienskip wer út te suteljen." De kommende jierren bliuwt hy in drok beset man. Hy is foarsitter fan de grutte Walburgiskerk yn syn wenplak Zutphen, mar ek polityk aktyf. "Op in stuit is it tiid om te sjen wat'st dwaan kinst foar de bredere mienskip. En ik fyn it belangryk om ús demokratyske wearden út te dragen en te stypjen."

Ryk

Eins is hy in hiel foldien minske. "Yn elts syn libben heart in tear, dat is by my ek sa. Mar om hjir, op dit plak, wurkje te kinnen is wol hiel bysûnder. Nettsjinsteande wat der bard is yn 2018, fyn ik sels dat ik in befoarrjochte karriêre hân haw, mei safolle ûnderfining yn it bûtenlân op safolle moaie plakken. Ik haw hiel ferskaat ûndersyk dien, in soad tema's oanrekke, kolleezjes jûn, ik mocht bestjoere. Tige ôfwikseljend, en ryk." ●

Sjoch ek ris
by it Prize
Papers Project:
prizepapers.de

Eveline de Smalen ûndersiket de geuren fan Fryslân

Tekst: Froukje Sijtsma

Fotografy: Gewoan Dwaan - Douwe Bijlsma

Wat binne typysk Fryske geuren? En binne der Fryske geuren dy't sa weardefol binne dat wy se bewarje wolle as erfgoed? Kom yn de kunde mei Eveline de Smalen, dy't sûnt jannewaris 2026 úteinset is as gastûndersiker fan it ûndersyksprojekt *Een Neus voor Erfgoed*.

Wat hâldt *Een Neus voor Erfgoed* krekt yn?

"*Een Neus voor Erfgoed* is in gearwurkingsprojekt tusken KNAW Humanities Cluster (Meertens Instituut en NL-Lab), International Flavors & Fragrances (IFF) en de Fryske Akademy. Mei myn kollega's ûndersykje ik Frysk geurerfgoed: hokker geuren meitsje Fryslân no echt ta Fryslân, en hoe binne karakteristike geuren troch de tiid hinne feroare?"

"Om dêrefter te kommen, hawwe wy in fragelist útset dy't iepenstiet foar elkenien dy't in bân mei Fryslân hat. Dêrneist fersoargje wy workshops mei in 'snuffelmeubel'. Oan de hân dêrfan gean ik mei lytse groepkes 'rûkers' yn petear oer bepaalde geuren en wat dy foar harren betsjutte. Fierder sil ik geuren yn literatuer en argiven ûndersykje."

"Uteinlik wolle wy sa'n tsien of alve geuren útkieze, dy't it ferhaal fan Fryslân yn geur fertelle. Dy geuren sille wy presintearje yn in museum of erfgoedynstelling, en miskien sels yn in reizgjende útstalling dy't in geuralvestêdetocht ôfleit."

Hoe unyk is ûndersyk nei geuren?

"Us ûndersyk komt fuort út *Odeuropa*, in projekt oer geurerfgoed yn Europa, dêr't histoaryske geuren út it hiele kontinent yn sammele binne. It liket miskien dreech om alle geuren fan Fryslân werom te bringen nei ien oersichtlike set fan geuren dy't Fryslân gripe – dat is it ek! Mar as it slagge is foar hiel Europa, dan sil it foar Fryslân grif ek slagje."

 ynterview

Wêrom wolle jimme geuren fêstlizze?

“Geur is nijsgjirrich, omdat it sa wichtich is yn it deistich libben: we brûke geuren om ús omjouwing en oare minsken te werkennen en om yn te skatten oft we feilich binne. In grut part fan ús smaak wurdt ek bepaald troch geur. Geur is emoasje. Dochs realisearje wy ús faak net dat geur sa wichtich is en wy prate der ek net in soad oer. Mar just troch dy te rjochtsjen op geur, ûntdekt in stikje fan dyn deistige ûnderfiningen op in oare wize, en dat makket it libben riker.”

Meidwaan
oan it ûndersyk?
Folje de fragelist yn fan
it ûndersyksprojekt Een
Neus voor Erfgoed

Do bist opgroeid yn Flaardingen. Wêr komt dyn fassinaasje foar Fryslân wei?

“Ik bin oplat as anglisiste. Stadichoan krige ik mear omtinken foar de rol fan natuer en miljeu yn de literatuer út en oer Noard-Nederlân. Sûnt 2025 bin ik dwaande mei Fryske taal en kultuer yn it bysûnder. As Tresoar Fellow haw ik de ferbylding fan it Waad yn it wurk fan Durk van der Ploeg ûndersocht en no dus as gastûndersiker by it Meertens Instituut en de Fryske Akademy. Myn bân mei Fryslân komt fuort út myn leafde foar taal en literatuer.”

Wat is eins dyn eigen favorite geur fan Fryslân?

“Dat is foar my dochs echt de rook fan de seedyk mei skiep en de kwelders. Sûnt ik dwaande bin mei dit ûndersyk rûk ik folle aktiver om my hinne en haw ik allegear geuren ûntdutsen wêrfan’t ik hielendal net wist dat se der wiene. Myn tip: let ris op wat’s’t hjoed allegear rûkst en rûk ris oan eat dêr’t je noch nea earder oan rûkt hawwe. Wa wit wat’s’t dan allegear ûntdekt!”

Op 24 maart 2026 hie de geurrike lansearring fan it ûndersyksprojekt Een Neus voor Erfgoed plak by Museum Joure. Op de bakermat fan Douwe Egberts fertelden ferskillende ûndersikers, deputearre Eke Folkerts fan Provinsje Fryslân en direkteur Iris Nutma fan Museum Joure oer it belang fan rook foar it fêstlizzen fan erfgoed. Oanslutend krigen de tsientallen noasgjirrigen de kâns om mei te gean op in geurkuier (smell walk) of oan te skowen oan de geurtafel om oantinkens oan spesifike geuren te dielen.

Oanmeunsterje op de Bataafske float yn Harns (1797 -1808)

De Wurkgroep Maritime Skiednis fan de Fryske Akademy organisearre op 27 maart in symposium oer it libben oan board fan de Fryske skipfeart yn de 17e en 18e ieuw. Ien fan de sprekkers wie drs. Rein de Lange, Frysk skriuwer en dichter en wurksum as beliedsadviseur by de Kustwacht. Op it symposium fertelde er oer syn ûndersyk nei de Bataafske oarlochsfloat yn Harns. Dit artikel is in gearfetting dêrfan.

Rein de Lange

Bataafske Revolúsje

Nei de Frânske ynvaazje yn 1795 en de flecht fan steedhâlder Willem V nei Ingelân, begûn yn de Nederlânske provinsjes de Bataafske Revolúsje. De nije Bataafske republyk kaam frijwol sûnder geweld ta stân, mar it ferbûn mei Frankryk soarge derfoar dat de republyk fuortendaliks yn oarloch rekke mei Grut-Brittannië. Om in marinemacht op te bouwen, waarden de âlde, regionaal oriïntearre, admiraliteiten op 27 febrewaris 1795 opheft en ûnder in nasjonaal floatbelied pleatst. Der ûntstie in fraach nei nije skippen en matroazen om de Bataafske oarlochsfloat te fersterkjen. De werfboeken út Harns (1797) foarmje de primêre boarne foar myn ûndersyk.

Harnzer skipswerf

De Fryske admiraliteit waard yn 1795 opheft, mar de skipswerf yn Harns bleau noch in skoft operasjoneel yn tsjinst fan de Bataafske oarlochsfloat. Der rôlen noch fjouwer skippen fan de werf. Yn de perioade 1797-1799 waarden noch fjouwer skippen (Adder, Ajax, Gier en Echo) (fer)boud. Bestearde skippen krigen ûnderhâld

en der meunsteren noch hieltyd bemanningsleden oan foar de oarlochsfloat. De werf bleau dus in strategysk 'rekrutepunt' foar de marine yn it noarden, nettsjinsteande dat de admiraliteiten as bestjoerlike ienheden ferdwûn wiene.

Bemanningsproblematyk

Oan board fan de Bataafske skippen hearske slimme tekoarten oan betûfte seelju wêrtroch't de float noch altyd ôfhinklik bleau fan de ynstream fan bûtenlânske bemanningsleden. De Nasjonale Gearkomste rôp yn maart 1796 alle Nederlânske manlju op om harren oan te melden as skepeling, mar de ôfhinklikheid fan bûtenlânske seelju bleau grut. In foarbyld: yn july 1797 kamen op it skip Kortenaer 135 nije matroazen oan board, dêr't 108 ôfkomstich wiene út Poalen en Kroasië.

Eftergrûn fan de oanmelders

Tusken 1797 en 1802 melden harren 578 manlju oan yn Harns foar de Bataafske float. Hast de helte (48%) kaam út Fryslân, 11% kaam út Grinslân, 20% út oare dielen fan de Republyk en 20% út it bûtenlân. Ta yllustraasje: 1% fan de oanmelders kaam út Drinte.

Kwa berop joech 42% fan de oanmelders oan in maritime eftergrûn te hawwen, 7% in agraryske eftergrûn en 25% in ambachtlike eftergrûn (bakker, timmerman, smid, ensfh.). Mear as de helte (53%) joech oan fan protestantsk komôf te wêzen. 15% joech oan roomsk te wêzen en by in oare 15% wie it net ynfolle by harren oanmelding.

Aldens en rol oan board

De âldens by oanmeunstering fariearre fan 12 oant 70 jier, mar de measte (sawat 70%) lei tusken 18 en 28 jier. De rol dy't hja útfiere soene oan board waarden sa registrearre: 69% as matroas, 16% as soldaat en 15% krige in oare funksje tabedield (bottelier, tamboer, konstabel, ensfh.). Yn de maitiid namen de oanmeldingen ta om't dat it momint wie dat de skippen wer fol operasjoneel ynset waarden.

Slot

De werfboeken nei 1806 ûntbrekke en binne nei alle gedachten ferlern gien. Op 9 july 1816 waard it werfterrein oan de Suderhaven lang om let ferkocht. De analyse fan de werfboeken lit dúdlik sjen dat de Bataafske float wrakseljen bleau mei in groansk tekoart oan kwalifisearre seelju; se melden harren foaral oan út opportuniste of om te ûntkommen oan earmoed. ●

*Havenpoort van
Harlingen, ca. 1790,
Carel Frederik
Bendorp (I),
objectnr.:
BI-B-FM-116-48
(Rijksmuseum)*

Europeeske wurdearring foar Mercator

De ferrassing wie grut, doe't der in telefoantsje kaam fan de Nederlânske ambassade yn Italië. Foar hast 40 jier oan ûndersyksaktiviteiten op it mêd fan minderheidstalen yn Europa krige it Mercator Europeesk Kennisintrum foar Meartaligens en Taallearen, ûnderdiel fan de Fryske Akademy, de ALTRE EUROPE priis takend.

Tekst: Inge Heslinga Fotografy: Luca Chiandoni

De útrikking fan dizze 'oeuvre'-priis wie ôfrûne winter op it SUNS Festival, it festival foar poadiumkeunsten yn Europeeske minderheidstalen. Jelske Dijkstra, projektmanager fan Mercator, en Cor van der Meer, dy't rom 20 jier projektmanager west hat en no pensjonearre is, waarden útnûge om ôf te reizgjen nei de Noard-Italiaanske stêd Udine. Dêr krigen se de ALTRE EUROPE Award oerlange troch Federico Pirone, kultuerwethâlder fan de gemeente Udine, en Carlo Puppo, foarsitter fan it evenemint.

Yn de taspraak waarden trije redenen neamd wêrom't Mercator de ALTRE EUROPE priis fertsjinne. Dat wie "foar hast fjirtich jier oan ûndersyksaktiviteiten dy't benammen wijd binne oan de minderheidstalen fan ús kontinint, foar de kwantiteit en kwaliteit en beskikberens fan de stúdzjes nei taalkundige diversiteit en nei de situaasje fan minderheidstalen yn it ûnderwiis, én omdat Mercator mei al dizze aktiviteiten in referinsjepunt is foar alle Europeeske minderheidsmienskippen en sa in ympuls jout oan it befoarderjen fan taalrjochten yn Europa."

Feestfreugde

Jelske Dijkstra is wiis mei de priis: "Ik fyn it in enoarme opstekker foar Mercator." Cor van der Meer sjocht de priis ek as erkenning foar Mercators wurk. "It lit sjen dat ús krewearjen foar de lytse talen yn Europa ek by oare minderheden wurdearre wurdt. We meie dêr as meiwurkers grutsk op wêze!"

Werom yn Ljouwert wie de feestfreugde noch net foarby. Dijkstra: "We hawwe fia de e-mail echt in soad felisitaasjes hân. En de Provinsje soarge ek foar in grutte

ferrassing: de hiele Fryske Akademy waard traktearre op gebak! It wie oerweldigjend wat der op ús ôfkaam."

Ferbining

Dijkstra is noch altyd ûnder de yndruk fan de útrikking. "Wat ik sa bysûnder fûn, is dat it hiele festival yn it Friulysk presintearre waard. Gasten waarden oankundige yn it Friulysk, mar ek ynterviewd yn it Friulysk. Wa't net Friulysk koe, hie de fragen yn de eigen taal yn 't foar tastjoerd krigen. Elts koe dus antwurdzje yn it Ingelsk, mar dy antwurden waarden wol fuortdaliks oerset nei it Friulysk." Dijkstra en Van der Meer hiene lykwols net it gefoel dat se wat misten. "Troch gebaren fan minsken, en troch wurden dy't je bekend foarkomme, krigen we in hiel soad mei fan de essinsje en de boadskippen fan de oare gasten. Sa wie de taal dochs echt in ferbinende faktor."

Dy ferbining mei it Friulysk taalgebiet ûntstie ek op in oar flak. "Wy kamen dêr yn 'e kunde mei in studint fan de Universiteit fan Udine. Dizze Mirko die ûndersyk nei teäter yn minderheidstalen en wie noch op syk nei in moai staaazjeplak om syn masterskripsje te skriuwen. No, dat koene wy him wol biede. Fan febrewaris oant april hat Mirko hjir west en koe hy petearen fiere mei bygelyks Pier21 en Tryater."

Fol goede moed sjocht Dijkstra nei de takomst. "Yn oktober sille wy ús Read with MEE-projekt ôfrûnje mei in grut symposium yn Ljouwert." Ek wurket it Mercator-team oan it ûntwikkeljen en binnenheljen fan nije projekten. "Ik bin hartstikke grutsk op it team. It binne fantastyske kollega's en ik sjoch der nei út om mei-inoar moaie dingen del te setten." ●

Mylpeal foar Online Nederlânsk-Frysk Wurdboek

“Bêste minsken, hjoed in lyts hichtepunt yn de skiednis fan it Online Nederlânsk-Frysk Wurdboek (ONFW): der binne no 75.000 lemma’s online!”, skreau leksikograaf Hindrik Sijens koartlyn yn in e-mailberjochtsje oan ‘e kollega’s. Wauw, dat klinkt wol as in soad. Mar is dat eins ek sa? En binne dat dan alle Fryske wurden? Tiid om wat útlis te freegjen.

Tekst: Inge Heslinga Foto: Frysker.nl

Hindrik, earst mar de meast foar de hân lizzende fraach: wat bedoele jim mei ‘lemma’?

“In lemma is in trefwurd, mar ek it hiele artikel dat derby heart. As we sizze dat we in lemma online hawwe, dan bedoele we it trefwurd mei de oersetting, foarbylden en taaleigen.”

En no dizze mylpeal, lokwinske! Mar hoe grut is dit eins?

“It grutte Wurdboek fan de Fryske taal (WFT) bestiet út 25 dielen en dêr sitte sa’n 125.000 lemma’s yn. It ONFW sit no op 75.000 lemma’s, it Frysk Hânwurdboek op 70.000. It online wurdboek is dus it twadde grutste Fryske wurdboek. En der moatte noch sa’n 10.000 echt gongbere, frekwinte Nederlânske wurden by, dus wy sille op syn minst op 85.000 útkomme. No’t we te krijen hawwe mei digitale opslach, spilet it gjin inkelde rol mear hoe grut oft it wurdboek wurdt. We binne net mear bûn oan in tal bledsiden.”

Mar jimme komme net út op dy 125.000 dy’t yn it papieren wurdboek stean?

“Nee. It grutte papieren Wurdboek fan de Fryske Taal is echt in beskriuwing fan de Fryske taal tusken 1800 en 1975. Wat wy no dogge, is in gebrûkswurdboek meitsje wat hjoed-de-dei helpe moat om Frysk te skriuwen. Dit ONFW is foar Nederlânsktaligen dy’t in Frysk wurd witte wolle, mar ek foar Frysktaligen dy’t tinke: ‘hoe skriuw ik dat ek alwer?’ Dan sykje se in Nederlânsk wurd op om by it Frysk út te kommen.”

Hoe bewurklik is it om sa’n online lemma te meitsjen?

“Dat kin hiel bewurklik wêze. Ik hie fannemoarn it wurd ‘smaakvol’ yn it Nederlânsk. Dêr sitst langer oer nei te tinken as oer in wurd as ‘tafelpoot’, dan bist by wize fan sprekken yn in minút klear. By ‘smaakvol’ siket earst út wat dat yn it Frysk wêze kin, wat de kontekst is dêr’t it wurd yn brûkt wurdt en ek oft der bepaalde ferbiningen of patroanen yn it Nederlânsk binne, sa as ‘smaakvol gekleed gaan’.”

“De oersetting fan in wurd as ‘hand/hân’ is hiel maklik. Mar foar siswizen of kombinaasjes as ‘iets in de hand

houden’ of ‘de hand

erachter krijen’ moatte

ek goede Fryske oersettingen komme. Mei in wurd as ‘hân’ binne in hiel soad ferbiningen, siswizen en sprekwurden. Dêr kinst dan dagen mei oan ‘e gong wêze. Gelokkich hawwe wy in team fan memmetaalsprekkers en kinne wy sykje yn âlde wurdboeken en yn de Taaldatabank. Dat is in database mei digitalisearre Fryske teksten út de 19e en 20e iuw, mei in omfang fan likernôch 25 miljoen wurden. Dêr kinne we wurden yn opsykje om te sjen yn hokker kombinaasje mei oare wurden sa’n wurd faak brûkt wurdt.”

Wat wie it 75.000e wurd?

Laitsjend: “Dat wit ik einliks net mear! We binne ek alwer hiel wat wurden fierder. Mar as ik yn ús redaksjesysteem sjoch nei de datum dat we de mylpeal helle hawwe, dan soe ik sizze: ‘allerergst’. Dat is oerset nei ‘alderslimst’.

En dat stie der noch net yn?

“Nee dus. We hawwe in list fan 150.000 Nederlânske wurden en harren frekwinsje. Dy list wurkje wy ôf. Wurden as ‘badpak’, ‘afgrijselijk’ en ‘berouw’ wurde faak brûkt, dus dy moatte beslist yn it online wurdboek. Mar echt gatten sitte no net yn Frysker. It is sa dat it ONFW yn de sykfunksje fan Frysker.nl sit, mar dêr sit ek it digitalisearre Nederlânsk-Frysk Wurdboek út 1985 yn. Dêrtroch is ‘berouw’ al wol te finen yn Frysker, mar sadree’t wy it bewurke hawwe, fersjant ús nije ynfier de âlde beskriuwing.”

Dus ‘alderslimst’ stie wol yn Frysker, mar no yn in nij jasje?

“Presys. Wy, dat binne Janneke Spoelstra, Louw Biesma, Johan van der Zwaag, Willem Visser en ik, besykje de brûkers gongber Frysk te jaan, mar tagelyk ek de rykdom fan it Frysk sjen te litten mei nije en âldere wurden, sadat minsken ek wat te kiezen hawwe. We soene hiel foarskriuwend wêze kinne en sizze dat we hollanismen net opnimme, mar we kinne ek sizze dat it Frysk in libbene taal is. Wêr leit de grins? We wolle allegear graach de Fryske taal oerein hâlde.”

In hert foar genealogy

Nei njoggen jier as foarsitter en skriuwer fan it bestjoer fan it Genealogysk Wurkferbân fan de Fryske Akademy, lizze Gosse van der Plaats en Jabik van der Bij harren taken del. Yn dizze Ut de Smidte sjogge se werom op harren bestjoersperioade.

Jantine van der West

It wie 2017 doe't it Genealogysk Wurkferbân yn swier waar telâne kaam. Foarsitter Anne Hielke Lemstra hie oanjûn dat er ophâlde woe as foarsitter en tagelyk hâlde Ype Brouwers silger op as skriuwer. Mei it fuortgean fan twa befeine bestjoersleden wie it noch mar de fraach oft it wurkferbân wol fierder koe. Van der Plaats, doe al algemien bestjoerslid, naam it inisjatyf om troch te setten. "Mar," sei er, "der moasten wol minsken by." Van der Bij, op dat stuit noch foarsitter fan de OSF (Onafhankelijke Senaatsfractie), hie de krisis wol meikrigen: "Ik fûn it spitich dat it wurkferbân de stekker derút lûke soe. Ik hie al in beslút nommen dat ik ophâlde soe as foarsitter fan de OSF, sadwaande dat ik in bytsje romte krige. Ik moast dan wol fuort skriuwer wurde."

Mei in nije kapitein en stjoerman koe it Genealogysk Wurkferbân wer fierder. Beide hearen hiene al jierren niget oan genealogysk ûndersyk. Van der Bij: "Dat ik wol by it bestjoer woe, hie ek in egoïstysk motyf: ik woe mear witte fan genealogy." Dat is neffens Van der Plaats ek de reden werôm't it wurkferbân sa wichtich is: "De ûnderlinge kontakten tusken genealogen. Sa haw ik guon ûndersiken net dwaan kind sûnder de stipe fan oare leden fan it wurkferbân."

Ien fan dy ûndersiken is tagelyk it hichtepunt fan Van der Plaats syn bestjoersperioade. Yn 2023 ûntfong er in fersyk fan Marlies Stoter, konservator fan it Fries Museum, om de bekende 17e-iuwske skilder Wybrand de Geest genealogysk te ûndersykjen, yn it ramt fan in nije útstalling oer it wurk fan De Geest. It artikel dat út it ûndersyk fuortkommen is, stiet yn it Genealogysk Jierboek 2024. "It ûndersyk moast al yn njoggen moannen klear wêze. Mei stipe fan wurkferbânleden Jelle de Jong en Pieter Nieuwland bin ik derfoar gien. As ien my yn 't foar ferteld hie dat ik in artikel skriuwe soe oer De Geest, hie ik dat nea leaud."

Van der Bij is ekstra grutsk op de nije útjefte fan it Genealogysk Jierboek (2025). "Wy hawwe in soad neitocht oer hoe't wy it jierboek oantreklik meitsje kinne foar in grut publyk. Uteinlik binne we der net oan ta kaam om dat fierder út te wurkjen, mar wy hawwe ús wol ynset foar in nije foarmjouwing fan it Jierboek."

Van der Plaats en Van der Bij sjogge genealogy as ûnderdiel fan in grutter ferhaal. Van der Bij: "Mei genealogy dochst ûndersyk nei de feiten, dy feiten moatte mear ynbêde wurde yn ferhalen. Troch genealogy mear te yntegrearjen yn it skiednisûnderwiis, ynteressearrest hooplik ek in jongere generaasje foar stambeamûndersyk. Genealogy bringt skiednis tichtby." Van der Plaats follet oan: "Troch genealogy binne ek gruttere tema's en ûntwikkelingen better te begripen, lykas migraasje, sykten en earmoede."

Foar nije genealogen hawwe de ôfgeande foarsitter en skriuwer de folgjende tips: "Praat earst mei jimme heit en mem, dan mei jimme pake en beppe en bou it dêrút fuort. Lit de tiid net oan dy foarby gean." ●

Van der Plaats en Van der Bij jouwe it stokje oer oan Wybo Palstra en Melle van der Heide as nije foarsitter en skriuwer fan it Genealogysk Wurkferbân. It Genealogysk Wurkferbân (sûnt 1946) graaft yn it papieren ferline fan Fryslân.

www.fryske-akademy.nl/genealogy

Jabik van der Bij (links) en Gosse van der Plaats
Foto: Jantine van der West.

ynterview

In Noarske taalwittenskipper mei leafde foar it Frysk

Nanna Haug Hilton hat in grutte fassinaasje foar it sosjale aspekt fan taal: wa praat hokker taal mei wa, wêr en wêrom? Sûnt desimber 2025 is se seniorûndersiker taalwittenskip en programmakoördinator Taal by de Fryske Akademy.

Hoe bedarret in Noarske taalwittenskipper yn Fryslân?

"Ik bin opgroeid yn Noarwegen, mar wurkje yn Fryslân, en dy kombinaasje fielt ferrassend logysk. Ik haw altyd al fassinearre west troch de politike en maatskiplike kant fan taal. Sa haw ik earder ûndersyk dien nei taalferoaring en regionale identiteit yn Noarwegen en nei ûnderlinge fersteanberens tusken talen. Ut dy ynteresse yn taalpolityk en minderheidstalen wei wie de stap nei it Frysk eins hiel fanselssprekkend. Yn sawol Noarwegen as Fryslân spilet taal in grutte rol yn identiteit. Miskien helpt dy blik fan bûten ôf my krekt om it Frysk fan tichtby te begripen."

Wat is dyn wittenskiplike eftergrûn?

"Oan de Radboud Universiteit haw ik Ingelske Taal en Kultuer studearre. Ferfolgens bin ik yn 2010 promovearre oan de Universiteit fan York op in proefskrift oer standerttaalideology en regionale taalferoaring. Ik haw fan 2011 oant 2020 wurke as universitêr haaddosint by de oplieding Fryske taal en kultuer, letter Minorities & Multilingualism, oan de Ryksuniversiteit fan Grins. Ik joech kolleezjes op it mêd fan sosjolingwistyk, taalsosjology, Frysk as minderheidstaal en meartaligens. Tusken 2016 en 2020 haw ik it projekt 'Stimmen fan Fryslân' laat, dêr't minsken belutsen waarden by taalkundich ûndersyk."

Wat silst krekt by de Fryske Akademy dwaan?

"As programmakoördinator wol ik der foaral foar soargje dat it talige wurk oan de Fryske Akademy fersterke wurdt. Ik fyn it wichtich dat wy ynsette op taaltechnology, sadat wy it Frysk in wichtige posysje jaan kinne yn de digitale wrâld. Ik wol ek graach romte kreëarje foar fernijend ûndersyk en foar gearwurking mei sprekkers en maatskiplike partners. Ik fyn it belangryk dat de frisistyk net allinnich oer minsken giet, mar ek mei harren dien wurdt." ●

ynterview

"Ik dream stikem fan in literêr debút"

Odille Reitsma is yn jannewaris úteinset as ûndersyksmeiwurker by it Mercator Europeesk Kennisintrum foar Meartaligens en Taallearen. Ambysjes hat se by de rûs: "It liket my moai om te promovearjen, mar boeken skriuwe liket my ek fantastysk!"

Wat is dyn eftergrûn?

"Ik haw in bachelor Ingelske Taal en Kultuer oan de Ryksuniversiteit Grins dien, mei in minor sjoernalistyk. Ik haw my spesjalisearre yn moderne literatuer, mei dêrneist fakken oer midsiuwske literatuer en taalkunde. Dêrfoar haw ik ek in útwiksel dien oan University College Cork yn

Ierlân. By de Universiteit Utert haw ik de master Literature Today folge, mei in spesjalisasje yn hjoeddeiske Ingelsktalige literatuer. Myn staaasje haw ik dien by Loft Books (Ambo|Anthos) op de redaksje en marketingôfdieling."

Wat dochst krekt by Mercator?

"Ik stypje by rinnende projekten, lykas it Read with MEE-projekt dêr't ik de Nederlânske oersetting foar fersoargje. Fierder wurkje ik mei oan ûndersykswurk foar Regional Dossiers. Om't Mercator him rjochtet op minderheidstalen yn Europa, wol ik dêr graach mear oer leare. Ik fyn it belangryk dat dizze talen behâlden wurde."

Bist sels ek mei de Fryske taal grutbrocht?

"Myn heit is Frysktalich, mar ik bin mei it Nederlânsk grutbrocht. Ik bin berne yn Grins en opgroeid yn Drylts. Troch myn famylje en omjouwing kin ik de taal lykwols goed ferstean. It Frysk praten wurdt troch dizze wurkomjouwing fansels wol hieltyd better."

Wat binne dyn ambysjes?

"Ik wol my graach fierder ferdjipje yn Europeeske minderheidstalen. In hiele oare ambysje dy't ik haw is om ea auteur te wurden fan fiksje of koarte ferhalen. En wa wit gean ik nochris foar in promoasjeplak." ●

interview

Fan Gryksk nei Frysk funerêr erfgoed

Tamara Dijkstra, hikke en tein yn Kollum, is klassika en archeolooch. Oan de Fryske Akademy ûndersiket sy sûnt oktober 2025 de grêfkultuer en it funerêr erfgoed fan Fryslân. Dêrneist is se Programmakoördinator Digital Humanities.

Do bist fia in omwei wer yn Fryslân kaam!

"Dat kloppet. Ik haw Grykske en Latynske Taal en Kultuer en Archeology studearre oan de Ryksuniversiteit Grins. Dêrnei bin ik yn Grins promovearre op in proefskrift oer grêfkultuer en identiteit yn de Gryksk-Romeinske âldheid. Koartlyn haw ik in projekt dien oer de funerêre epigrafy fan Romeinsk Pisidië, in regio yn Turkije. Dêrneist haw ik my spesjalisearre yn huzen en húshâldingen yn it Klassike-Hellenistyske Grikelân, dêr't ik opgravings foar dwaan mocht yn Nieuw Halos, in âlde stêd oan de eastkust fan Thessalië."

Watfoar fraachstikken stienen dêryn sintraal?

"Ik rjochtsje my benammen op hoe't

der op kultuer en identiteit reflektearre wurdt yn hoe't minsken mei harren deaden omgienen. Wat foar klean dochst in deade oan bygelyks, watfoar guod joust se mei, wêr begraaft se, en wat setst op in grêfstien? Ik ûndersykje wat dy ferskillende saken no eins sizze oer wa't de ferstoarne persoan wie, en yn hokker wrâld dy libbe. Ast dy fragen beäntwurdest foar ien persoan, dan kinst in ferhaal fertelle oer dy persoan en syn neisten, mar ast dat op gruttere skaal dochst en troch de tiid hinne, dan kinne de deaden ús sjen litte hoe't de maatskippij troch de tiid hinne feroare is, hokker saken oft wy wichtich fine, en hokker saken der net langer ta dogge."

Wat silst yn Fryslân ûndersykje?

"Ik sil my dwaande hâlde mei ûndersykje nei grêfkultuer, mar no mei de fokus op it rike Fryske funerêr erfgoed. Oan de iene kant wol ik my ynsette foar de grutte wurdearring fan, en dêrtroch it behear en it behâld fan funerêr erfgoed yn ús provinsje. Oan de oare kant sil ik ûndersyk dwaan nei de wize dêr't de Fryske identiteit werom te finen is op ús tsjerkhôven en begraaft plakken. Foar beide inisjativen binne in soad helpende hannen nedich, dat ik hoopje yn de kommende jierren frijwilligers en boargerrwittenskippers like entûsjast te krijen foar dit ûndersyk as dat ik bin!" ●

interview

"Taal is mear as in kommunikaasjemiddel"

Siemone Zuidema út Frjentsjer behelle in bachelor English Language en Culture en in master Applied Linguistics oan de Ryksuniversiteit Grins. Sûnt jannewaris 2026 wurket se as ûndersyksmeiwurker foar it Mercator Europeesk Kennisintrum.

Wat dochst by de Fryske Akademy?

"As ûndersyksmeiwurker hâld ik my op it stuit benammen dwaande mei it bewurkjen fan de Regional Dossiers en help ik myn kollega's mei rinnende projekten en projektapplikaasjes."

Bist mei de Fryske taal grutbrocht?

"Ja, ik bin thús mei it Frysk grutbrocht. Prate koe ik dus al, mar it skriuwen haw ik foaral leard by studinteferiening Bernlef. En fansels lear ik by de Fryske Akademy ek in hiel soad."

Hoe bisto yn de frisistyk bedarre?

"Yn myn studintetiid rekke ik bot ynteressearre yn taalûntwikkeling en meartaligens. Foar myn master haw ik my benammen dwaande hâlden mei meartalichheid yn it ûnderwiis, dêr't Frysk faak as foarbyld brûkt wurdt. Foaral yn petearen en diskusjes mei ynternasjonale studinten waard it my dúdlik dat ik it belangryk fyn dat meartalichheid en spesifyk it Frysk in plak hawwe yn it ûnderwiis. Foar myn masterskripsje 'Willingness to communicate: Comparing regional and immigrant minority language speakers in Fryslân' haw ik ûndersyk dien nei de reewilligens fan bern om harren thústaal yn 'e klasse te brûken."

Wat binne dyn ambysjes?

"Taal is fansels in kommunikaasjemiddel, mar it is ek in belangryk part fan ús identiteit. Ik fyn it belangryk dat minsken, en foaral bern, de kâns krije om nei te tinken oer en te ûntdekkjen wat foar rol taal hat yn harren libben. Wat betsjut taal foar harren en hoe fiele se harren derby en hoe geane oaren dermei om? Wurkje by de Fryske Akademy is in moaie stap om út te sykjen wat ik fierder wol mei myn passy foar Frysk en meartaligens." ●

Op histoaryske huzejacht yn Dokkum mei strjitwanden

‘Sneuper’ Piet de Haan, redakteur by tydskrift *De Sneuper fan de Histoaryske Feriening Noardeast-Fryslân*, docht ûndersyk nei de skiednis fan strjitten en huzen yn Dokkum. Hy hat dêr syn eigen ûndersyksmetoade foar: strjitwanden. Foar dizze metoade brûkt er it Histoarysk en Geografysk Ynformaasjesysteem (HisGIS) fan de Fryske Akademy.

Tekst: Piet de Haan

By ferskate ûndersiken nei de komôf en betsjutting fan strjitnammen brûk ik saneamde *strjitwanden*. It kadaster fan 1832 stiet altyd oan de basis fan in strjitwand. Dit is de earste searje kaarten dêr't de lizzing fan perselen sekuer op fêstlein is en dêr't de eigners fan bekend binne. Ut dizze basis wei kin nei it no ta wurke wurde, mar ek werom yn de tiid.

Om werom te gean yn de tiid is it digitale Histoarysk en Geografysk Ynformaasjesysteem (HisGIS) fan de Fryske Akademy in wichtich helpmiddel, want it keppelet it kadaster fan 1832 oan de jiergongen fan de Reëlegoedskatting, wêryn't eigners en brûkers fan pannen fermeld stean. De jiergongen yn Dokkum rinne, op in pear útsûnderingen nei, fan 1711 oant en mei 1805.

Troch keppeling fan ferkeap- en oerdrachtsaktes kin in strjitwand gearstald wurde dy't yn Dokkum somtiden weromrikt oant de ein fan de 16e iuw. Krekt as yn de archeology en genealogy ûntstiet sa in út lagen besteande struktuer, dêr't feroaringen yn strjitnammen mei sichtber wurde: in lêsbere trochsneed fan it ferline. Troch

ynformaasje oer berop, religy, gesin, keapsom of oare bysûnderheden te besjen, ûntstiet der in breder en better byld fan in pân, strjitte of stêd yn it gehiel. Hjirtroch kin bygelyks de gearstalling fan de beropsbefolking en religieuze oertsjûgingen yn de rin fan de tiid ûndersocht wurde.

In strjitwand kin nije ynformaasje leverje oer de skiednis fan Dokkum. Sa ek oer de spoaren fan slavernij. Op in skilderij fan Gerardus Wigmana, *Maaltijd te Dokkum*, stiet in ta slaaf makke betsjinner: Philander de Baron. Op lettere leeftyd besiet De Baron ûnreplik goed yn Dokkum. Foar earder ta slaaf makke minsken wie dit hiel ûngewoan. Om dy reden fine ûndersikers it ferhaal fan De Baron nijsgjirrich, mei as gefolch dat sa no en dan ien him meldt: it Ryksmuseum foar in útstalling oer slavernij, en ein 2025 wie it sjoernalist en ûndersiker Kushanava Choudbury út de Feriene Steaten. Hy woe foar syn publikaasje oer Bengaalske ta slaaf makke minsken witte hokker pannen De Baron besiet.

Yn de musical 'De Zonnekoning van Dokkum', dy't yn

septimber 2026 yn premjêre giet, sil De Baron ek in grutte rol spylje. Hy wie de feint fan de Sinnekening: de eksintriike boargemaster Julius Schelto van Aitzema. Oan de hân fan de metoade fan strjitwanden koe ik de lokaasjes fan De Baron syn besittingen efterhelje en haw ik dy ynformaasje oerdroegen oan sawol Choudbury as it produksjeteam fan de musical. ●

Maaltijd te Dokkum, Gerard Wigmana (1637-1741), 1697, mei op de foargrûn Philander de Baron. Fotograaf: Hans Knijff, Dokkum.

De foarstelling *De Zonnekoning van Dokkum* is yn septimber twa wiken lang te sjen yn de Bonifatiuskapel yn Dokkum. Sjoch ek op nofproducties.nl.

Aldfryske toverteksten yn NPO-spylfilm ‘Geestig’

Yn de foarige Ut de Smidte fertelden wy al koart oer de spooky comedy ‘Geestig’ fan regisseur Ivo van Aart. Yn de spylfilm, dy’t sûnt febrewaris op NPO Start te sjen is, binne Aldfryske toverteksten te hearren. De Fryske Akademy wurke mei oan de film.

Tekst: Froukje Sijtsma

‘Geestig’ giet oer de studinte Anna, dy’t yn de jierren ’70 ferstjert yn in grutte wenningbrân. Hja akseptearret har dea lykwols net en har geast bliuwt omdoarmjen. Fyftich jier letter hâldt de fleurige studinte Quinn yn dyselde wente in seânse: in gearkomste om geasten op te roppen. En dêrby brûkt se it Aldfryske toverspreukeboek fan har Fryske beppe...

Regisseur Ivo van Aart, dy’t sels yn Brabân grutbrocht is, soe haadrolspiler Quinn eins Skandinavyske famylje jaan. “Maar toen ik me verdiepte in de Noordzeecultuur, vond ik een kaartje waar Friesland ook op stond. Toen beseftte ik dat Scandinavië en Friesland veel interessante culturele overeenkomsten hebben en gaf ik Quinn Friese wortels.”

Syn syktocht nei de Aldfryske skiednis brocht him by de Fryske Akademy. Aldfrisist Han Nijdam en histoarikus Ewoud van Aalst wienen posityf ferrast doe’t se it gearwurkingsfersyk fan de filmmakker krigen. Nijdam: “Ik hie yn 2001 alris ûndersyk dien nei tsjoenderij yn de Fryske skiednis en sadwaande ek yn de Aldfryske oerlevering. Der is ien Aldfryske spreuk oerlevere, om

Ewoud van Aalst (l) en Han Nijdam (foto: Hindrik Sijens)

bloed te stelpen. Mar troch dat ûndersyk wist ik ek al wat oer tsjoenderij yn Fryslân yn lettere tiid: de duvelbanners en de pear magyske manuskripten út de moderne tiid. Al dat materiaal hawwe wy behelle by it sykjen nei goede spreuken foar Ivo.”

Van Aart, Nijdam en Van Aalst hawwe yn it argyf fan Tresoar hiel âlde medyske boekjes besjoen. Van Aart: “Er stonden medische recepten en spreuken in, bijvoorbeeld hoe je wormen toespreekt om iemands lichaam te verlaten. Han en Ewoud hebben dergelijke teksten gebruikt in het creatieve proces om nieuwe Oudfriese toverspreuken te bedenken. Wormen werden bijvoorbeeld vervangen door kwade geesten.”

Seker foar Van Aalst, dy’t syn wittenskiplike karriêre noch mar krekt úteinset hat, wie dit in prachtige opdracht: “Myn ynteresse lei al op dit mêd. Foar myn bachelorskripsje Skiednis hie ik tafallich ûndersyk dien nei Aldgermaanske tsjoendersspreuken en oar materiaal dat bewarre bleaun is yn it Aldheechdútsk en it Aldsaksysk. It is dan geweldig datst dyn kennis diele kinst en dat soks ek noch yn in film werom te sjen is. Ik fyn it prachtich hoe’t we mei wittenskip it ferline op kreative wize nei it no bringe kinne. It skriuwen fan nije âlde spreuken wie echt in geweldig proses.” ●

Byld út de film ‘Geestig’ (foto: Charlotte van der Gaag)
De tv-film ‘Geestig’ duorret oardel oere en is fergees online werom te sjen by NPO Start (KRO/NCRV).

Wel gäst thet thū wētst thet thū gäst hētst
Ik undfē thī and ik biād thī
Urstap thā swette thes dādes
Urstap thā swette thēre sēle and thēra bēnena
Sō nimme ik thī and sette thī an thissem stalle
Dēlath wī dēde and drām. thrē hwerva.

Wol, Geast, datsto witst datst Geast hjitst
Ik ûntfang dy en ik gebied dy.
Traapje oer de grinzen fan de dea,
Traapje oer de grinzen siel en gebiente
Sa nim ik dy en lis ik dy op dit plak del.
Diele wy died en dream. Trijeris.

weromsjen

Dei fan Europa yn Ljouwert

Op de Europamerk fan de gemeente Ljouwert wiene ús kollega's goed fertsjintwurdige. Han Nijdam fersoarge twa kear in lêzing oer it Interreg-projekt REDBAD en Inge Heslinga, Martine Jansen, Kerrin Tadsen en Odille Reitsma (foto, f.l.n.r.) wiene der mei in ynformaasjetafel oer al ús Europeeske Mercator-projekten. ●

Europeesk netwurkje

Mercator is lid fan de stjoergroep fan it Network to Promote Linguistic Diversity (NPLD). Yn maaie kamen de leden fan it netwurk byinoar yn Stockholm, Jelske Dijkstra (foto: tredde fan rjochts, achteroan) wie dêr as Mercators projektkoördinator ek by. Op de twadde dei wie Dijkstra útnûge op it NPLD-kongres om har fisy jaan op wat it Europeesk Hanfêst foar Regionale of Minderheidstalen oant no ta foar it Frysk betsjuten hat. ●

LUNA Nights yn de binnentún

Mei it LUNA Nights ljochtkeunstfestival fan Stichting Media Art Friesland stie der in prachtige ynstallaasje fan de Japanske keunstner Yasuhiro Chida yn de binnentún fan de Fryske Akademy. ●

Besite csg Bogerman

We krigen besite fan learlingen 5-havo en 5-vwo fan it csg Bogerman yn Snits. Mei dosint (en âld-kollega) Pieter Duijff as begelieder krigen sy fan Ydwine Scarce in presintaasje oer it wurk fan Mercator op it mêd fan it Frysk, taalrevitalisaasje en meartaligens yn edukaasje yn Europeesk ferbân. ●

Oebele Vries yn FryslanDOK

Gastûndersiker Oebele Vries wie ein april te sjen yn de FryslânDOK 'De besetter en it folk' (Omrop Fryslân/NPO) fan dokumintêremakker Gerard van der Veer. Yn it earste diel fan dizze dokumintêre giet Vries yn op de fraach oft we parallellen lûke kinne tusken de jierren '30 en '40 fan de foarige iuw en de hjoeddeiske (geo)politike situaasje. ●

'Verleden verteld'

Yn de podcastôflevering 'Verleden verteld' fan it Rijksmuseum van Oudheden praat konservator Annemarieke Willemsen mei Nelleke Ijssennagger-van der Pluijm fan de Fryske Akademy oer in bysûndere Fiking-earmbân dy't yn 2015 fûn waard op Teksel. De podcast beharkje kin fia RMO.nl/podcasts. ●

weromsjen

Stevich yn 'e skuon

It liket al wer lang lyn... Begjin dit jier snijde ús nijjiersresepsje flink ûnder. Deputearre Friso Douwstra luts him lykwols neat oan fan wat kjeld en glêdens en stapte op syn grutte snieskuon dapper fan it Provinsjehûs nei de Fryske Akademy. ●

Ympulsprojekten

In grutte delegaasje Steateleden fan de Provinsje Fryslân krige de resultaten te hearren fan in fiiftal projekten op it mêd fan taatgebrûk, laboratoarium-sosjolinguistyk, digitale taalynfrastruktuer, transysjes yn Fryske feangreide en meartalige belêzenheid. ●

Presintaasje Genealogysk Jierboek

De Fryske Akademy fierde op sneon 4 april 2026 in bysûnder jubileum mei de presintaasje fan it 75e Genealogysk Jierboek. Yn in panelpetear praten deskundigen mei-inoar oer de takomst en it belang fan genealogysk ûndersyk. De konklúzje: genealogy is folle mear as it sammeljen fan nammen en data. It giet om ferhalen, identiteit, sûnens en ferbining. ●

Ofskied Hanno Brand

It útferkochte symposium 'Alle hens op 't dek', organisearre troch ús Wurkgroep Maritime Skiednis, waard ôfsletten mei in lêzing fan Hanno Brand. Syn presintaasje wie tagelyk syn ôfskied fan de Fryske Akademy as senior ûndersiker. Yn har taspraak betanke Nelleke Ijssennagger-van der Pluijm (r.) him foar syn fertsjinsten foar de wittenskip. ●

Mirko

Mirko Liani (links op de foto) fan de Università degli Studi di Udine yn Italië wie trije moannen yn Fryslân as staaazjerinner by Mercator. Foar syn masterskripsje docht hy ûndersyk nei teäter yn minderheidstalen. Foar David Lelieveld fan Pier21 hie hy de teätertekst fan *De Emigrant* yn it Friulysk (Mirko's memmetaal) meinommen. Dat stik hie Pier21 yn 2023 yn Italië opfierd, yn it Frysk mei Friulyske ûndertiteling. ●

Anne Merkuur EenVandaag

Net elkenien siet op in kleedsje mei boartersguod op Keningsdei. Us taalkundich ûndersiker Anne Merkuur wie al betiid yn Dokkum om tv-programma EenVandaag te wurdt te stean oer it belang fan de Fryske taal. ●

personalia

Yn de earste helte fan 2026 mochten wy wer in tal nije meiwurkers ferwolkome, mar namen wy ek ôfskied fan kollega's dy't al langere tiid oan de Fryske Akademy ferbûn wiene. Fierder hiene we in grut tal studinten foar langere tiid oer de flier.

Yn tsjinst

Siemone Zuidema, mei yngong fan 12 jannewaris 2026, ûndersyksmeiwurker Mercator

Odille Reitsma, mei yngong fan 12 jannewaris 2026, ûndersyksmeiwurker Mercator

Louw Biesma, mei yngong fan 1 april 2026, ûndersyksmeiwurker Taalwittenskip

Brenda Assendelft, mei yngong fan 1 febrewaris 2026, ûndersiker

Hilma van der Steeg-Pierik, mei yngong fan 1 maaie 2026, HR-adviser

Ut tsjinst

Mark Raat, PhD-kandidaat, mei yngong fan 31 desimber 2025

Hanno Brand, senior ûndersiker, mei pensjoen op 23 april 2026

Helga Kuipers-Zandberg, ûndersyksmeiwurker Mercator, mei yngong fan 30 maaie 2026

Willem Visser, senior ûndersiker, mei pensjoen op 18 juny 2026

Gastûndersyk

Mark Raat, ûndersiker Histoaryske Lânskips-ûntjouwing, mei yngong fan 1 jannewaris 2026

Staażjerinners & Skripsjeskriuwers

Dennis Geertsma, Ynformaasjetechnology, NHL Stenden

Nora de Beer, MA Multilingualism, Ryksuniversiteit Grins

Jildou Kooke, MA Multilingualism, Ryksuniversiteit Grins

Mirko Liani, MA European and extraeuropean languages and literature, University of Udine (Italy)

Sara Meinen, MA Multilingualism, Ryksuniversiteit Grins

Silke Oosterhof, MA Multilingualism, Ryksuniversiteit Grins

Julia Pennewaard, MA Applied Linguistics, Ryksuniversiteit Grins

Kerrin Tadsen, MA History with a specialization in Public History, University of Tübingen (Dútslân)

Lolke Jelmer van der Zee, Ynformaasjetechnology, NHL Stenden

publikaasjes

*In folslein oersjoch fan de publikaasjes fan ús meiwurkers en gastûndersikers stiet op it **PURE** portaal fan de **KNAW**:*

Sjoch ek ris op neerlandistiek.nl/frisistyk/, it online tydskrift wijd oan Fryske taal- en letterkunde, makke troch de Fryske Akademy en Neerlandistiek.nl.

Het Heilige Roomse Rijk en de Friese Vrijheid

De dissertaasje dêr't histoarikus en gastûndersiker Oebele Vries yn 1986 op promovearre, is nei 40 jier op 'e nij útbrocht. Neffens Steven Sterk fan útjouwerij Noordboek wurdt yn dit boek de midsiuwske skiednis fan Fryslân op tagonklike wize útlein. "Der hinget altyd in romantyske slinger om de lette gloarjetiid fan de Fryske midsiuwen. Dit boek jout de feiten, mar wol mei de feardige pinne dy't Oebele eigen is." It boek is earder ferskynd ûnder Akademynûmer 663; dizze nije, mei in neiskrift oanfolle edysje hat ek in nij Akademynûmer tawiisd krige: 1151.

Hânboek Read With Mee

It hânboek fan it Erasmus+ projekt Read with Multilingual Early Education (Read with MEE) is in samling fan ynformaasje en praktyske tips foar eltsenien dy't, as âlder of beropsmjittich, behelle is by jonge meartalige bern. It hânboek jout ynformaasje oer de iere taalûntwikkeling by bern, en yn it bysûnder hoe't it sit as bern meartalich grutbrocht wurde. In wittenskiplik hânboek, mar skreaun yn tagonklike taal. It projektteam wurket oan oersettings yn it Frysk, Nederlânsk, Iersk, Baskysk en Spaansk.

Genealogysk Jierboek 2025

De Fryske Akademy fierde op sneon 4 april 2026 in bysûnder jubileum mei de presintaasje fan it 75 Genealogysk Jierboek (Akademynûmer 1152). Wat yn 1951 begûn as in beskieden "boekje" foar Fryske genealogen, is útgroeid ta in ûnmisber neislachwurk foar elkenien dy't mei Fryske famyljeskiednis dwaande is. It Genealogysk Jierboek wurdt gearstald en redigearre troch de leden fan it Genealogysk Wurkferbân fan de Fryske Akademy. It is in tastber bewiis fan wthoefolle oeren sneupe yn argiven, notariële akten en ego-dokuminten. It jierboek is te bestellen by Afûk. ●

Ferlern

Anne Merkuur

‘Ferlern!’ Dúdlike taal nei ôfrin fan in wedstriid. We hawwe ferlern. It mulwurd ferlern komt fansels hiel faak foar. Grif folle faker as de oare foarms fan it tiidwurd. Dus hoe siet it eins ek wer yn ‘e doetiid? Ferlernsto de wedstriid? Of ferlearsto de wedstriid? Of witst it eins net mear?

It is net altyd maklik om sa’n ôfwikende foarm paraat te hawwen, as je yn ‘e praktyk hast allinnich it mulwurd brûke. In lytse rûnte lâns wat freonen en kollega’s liet dat ek moai sjen. Wat blykt? De measten mije de doetiid gewoan. Dy hâlde it feilich (en koppich!) by ik ha ferlern of do hast ferlern. In oare tiid liket foar harren hast oerstallich wurden. Sterker noch, se wegerje dy sels te foarmjen.

Mar der wie ek in lyts groepke fan minsken dat wat bysûnders die, opfallend genôch allegear rasechte Súdwesthoekers. Dy blike sûnder muoite: *ik ferlernde*, *do ferlerndest*, *wy ferlernden* te sizzen. Foarmen dy’t foar oare sprekkers frjemd oandogge, en soms sels as fout beskôge wurde. Want wa’t Fryske les hân hat, hat meast leard: *hjoed ferlies ik*, **juster ferlear ik**, *foarige wike haw ik ferlern*. In klassyk ûnregelmjittich tiidwurd, mei trije ferskillende stammen.

Yn it (histoarysk) Wurdboek fan de Fryske Taal (WFT) wurdt lykwols ek in fariant fan dit tiidwurd neamd: it swakke tiidwurd *ferlerne*. Dat hat in eigen regelmjittich paradigma: *hjoed ferlern ik*, *juster ferlernde ik*, *foarige wike haw ik ferlern*. Sa’n swak paradigma wurdt yn de nijste wurdboeken net mear neamd. Mar benammen dy lêste twa foarmen slute wol dúdlik oan by wat wy by ús Súdwesthoekske freonen en kollega’s hearre. De Súdwesthoeke is ommers ek ferneamd om it taheakjen fan de swakke *-d* efter in mulwurd as *ferlern* (ferlykje *sjoend*, *diend*, *seind*). Sawol *ferlende* en *ferlern* binne dus net samar ‘ferkeard’, en hawwe wol deeglik in plak (hân) yn de beskreaune taal.

Tagelyk liket dit net hielendal in goeie ferklearring. De notiidsfoarm *hjoed ferlern ik* komt nammentlik by ús witten yn ‘e praktyk net of amper (mear) foar, en wy fine dy bygelyks ek net yn de taal databank mei korpora fan de Fryske Akademy.

De freonen en kollega’s dy’t sûnder muoite *ferlernde* sizze, brûke ek yn ‘e notiid gewoan *ferlies ik*. Dêr liket dit swakke paradigma dus net folslein te wêzen.

Dat bringt ús by twa mooglike ferklearrings. De earste is dat eardere grammatysk miskien wat te gau konkludearre hawwe dat hjir sprake is fan in folslein swak tiidwurd. Op basis fan in beheind tal foarmen kin sa’n konklúzje al gau lutsen wurde, wylst it miskien wol om in mingd systeem giet, dêr’t allinnich sprake is fan in oergeneralisaasje fanút it mulwurd wei nei de doetiid. De Súdwesthoekske mulwurdsfoarm *ferlern* hat foar minsken oanfield as in gewoane regelmjittige foarm op *-d* (ferlykje *it hat reind*), wêrtroch *ferlern* ynterpretearre waard as (doetiids) stam, dy’t yn de doetiid in regelmjittich bûgd wurdt ta: *ferlern-de* (ferlykje: *reinde*).

Mar it kin fansels ek wêze dat der oarspronklik wol in hielendal swak, súdwestlik paradigma bestien hat (*ferlern*, *ferlernde*, *ferlern*), mar dat de notiidsstam *ferlies* der ynkrongen is fanút it Standertfrysk wei. Yn dat gefal hawwe wy te krijen mei in foarm fan taalkontakt binnen ien taalgebiet, dêr’t in standertfoarm in pleatslike fariant ferfangt. It helpt dêrby grif ek mei dat *ferlies* bot liket op de Nederlânske stam *verlies*.

Fan watfoar senario hjir sprake fan is, is net fuort dúdlik. Wat yn alle gefallen opfalt, is dat sprekkers hiel pragmatysk én ferskillend mei dizze foarmen omgean. It mulwurd *ferlern* is dominant, dus wurdt de doetiid faak mijd, en wa’t him dochs brûkt, kin út mear as ien mooglikheid kieze. Dat jout, op de lytse skaal fan ien tiidwurd, in moai ynsjoch yn hoe’t taal wurket. En as wy it yn sporttermen hâlde: de einstân is 1-0 foar it ûnregelmjittige tiidwurd. ●

Aginda

Hâld de aginda op ús webside (fryske-akademy.nl) yn 'e rekken en sjoch op ús sosjale media foar aktueel nijs oangeande aktiviteiten.

5 septimber 2026

Ekskurzje Archeologysk Wurkferbân nei it Huis van Hilde (Castricum)
Opjaan foar 15 augustus

5 septimber 2026

Iepening REDBAD: de legendariske kening
Fries Museum

11 septimber 2026

Akademydei 2026
BOEL (Zalen Schaaf), Ljouwert
Alle leden, stipers en relaasjes binne wolkom. Der is beheind plak, dus graach oanmelde fia www.fryske-akademy.nl/akademydei

6 oktober 2026

Ledegearkomste en lêzing fan it Archeologysk Wurkferbân
Tresoar, Ljouwert

19 oktober 2026

Read with MEE Symposium
NHL Stenden Hegeskoalle, Ljouwert

31 oktober 2026

Ledegearkomste en lêzing fan it Genealogysk Wurkferbân
Tresoar, Ljouwert

31 oktober 2026

Lêdegearkomste mei stedskuier en museumbesite fan Wurkgroep Maritime Skiednis
Museum Dokkum

12 novimber 2026

Ledegearkomste en lêzing fan it Archeologysk Wurkferbân
Tresoar, Ljouwert

13 novimber 2026

Akademylêzingen: Jacob Klimstra, 'Boek René van Stipriaan - Ofskie fan it âlde Nederlân: is ús demokrasy noch te rêden?' en J. Vonk, 'Socrates en Plato. Vroedvrouw en grotbewoner'
't Haske op 'e Jouwer & De Koperen Tún yn Ljouwert

28 novimber 2026

Ledegearkomste en lêzing fan it Genealogysk Wurkferbân
Tresoar, Ljouwert

9 jannewaris 2027

Ledegearkomste en lêzing fan it Genealogysk Wurkferbân
Tresoar, Ljouwert

26 jannewaris 2027

Akademylêzingen: Mark Raat, 'Skiednis fan it Fryske Feangreidegebiet yn hjoeddeistich perspektyf' en Froukje Santing, 'Pake en zijn vee. Een reis naar Zuid-Afrika in 1911'
't Haske op 'e Jouwer & De Koperen Tún yn Ljouwert

2 febrewaris 2027

Ledegearkomste en lêzing fan it Archeologysk Wurkferbân
Tresoar, Ljouwert

6 febrewaris 2027

Ledegearkomste en lêzing fan it Genealogysk Wurkferbân
Tresoar, Ljouwert

6 maart 2027

Mienskiplike gearkomste NGV en Genealogysk Wurkferbân
Tresoar, Ljouwert

19 maart 2027

Akademylêzingen: Marije Elferink-Gemser, 'Foarsizzen ûntwikkeling talinten yn de sport' en Theunis Piersma, 'Wat fûgels elkoar oer ús lân fertelle'
't Haske op 'e Jouwer & De Koperen Tún yn Ljouwert

Akademydei 2026

De Fryske Akademy nûget graach alle leden, stipers en relaasjes fan herte út by de jierlikse Akademydei, ús 88ste dies natalis. Op freed 11 septimber is elkenien fan 13:30 oere ôf fan herte wolkom yn BOEL (foarhinne Zalen Schaaf) yn Ljouwert, om mei ús te proasten, te praten en te jeu-de-boulen, mar ek om te harkjen nei nijsgjirrige sprekkers en yn 'e kunde te kommen mei ús wittenskiplik wurk.

Oanmelde kin fia it formulier op fryske-akademy.nl/akademydei of by de baly. Oanmelde kin oant 1 septimber, of salang't der plak is.